

Tymoteusz Sawiński

Instytut Geografii i Rozwoju Regionalnego

Uniwersytet Wrocławski

Pl. Uniwersytecki 1, 50-137 Wrocław

**PIERWSZY PILOT POLARNY JAN NAGÓRSKI - SETNA ROCZNICA
PIONIERSKICH LOTÓW W ARKTYCE**

21 sierpnia 2014 przypada 100. rocznica pierwszego lotu samolotu nad obszarami arktycznymi. Wyczynu tego dokonał Jan Nagórski (fig. 1), pochodzący z Włocławka polski pilot, służący w armii carskiej Rosji. Miejscem startu była osada Olgino (74° 18' N, 55° 19' E), położona nad Zatoką Krzyżową, na zachodnim wybrzeżu Wyspy Północnej, w archipelagu Nowej Ziemi (Barr, 1985).

Pionierski lot, wykonany na wyposażonym w podwozie pływakowe samolocie Farman MF.11 (fig. 2, 3), stanowił wstęp znacznie większej operacji lotniczej przeprowadzonej przez Nagórskiego w okresie od 21.08 do 13.09.2014 i będącej częścią szerokiej akcji poszukiwawczej trzech zaginionych rosyjskich wypraw arktycznych: Siedowa, Brusilowa i Rusanowa (fig. 4). Pomysłodawcą wykorzystania samolotu był jeden z koordynatorów akcji – admirał Żdanko. Szczegółową koncepcję i plan działań lotniczych opracował Nagórski (Nagórski, 1958, Barr, 1985).

Mimo pionierskiego charakteru misję Nagórskiego można nazwać operacją lotniczą w pełnym dzisiejszym znaczeniu. Wybór odpowiedniego samolotu i jego dobre przygotowanie, odpowiednie wsparcie logistyczne zapewniane przez statki Pieczora, Andromeda i Gerta oraz dobre planowanie lotów umożliwiło skuteczne prowadzenie akcji lotniczych, na bardzo szeroką jak na ówczesne możliwości, skalę. W czasie ich trwania Nagórski, wraz z mechanikiem Kuzniecowem (fig. 5) wykonał szereg lotów poszukiwawczych i zwiadowczych w rejonie Nowej Ziemi. Podczas pięciu najdłuższych pokonał łączny dystans 1060 km (fig. 6).

Chociaż akcja poszukiwawcza nie przyniosła rozstrzygających rezultatów, a dokładne odtworzenie jej przebiegu i osiągnięć jest utrudnione ze względu na rozbieżności w dostępnych materiałach źródłowych (por. np. Nagórski, 1958, Barr, 1985, Аджиев, 1974; fig. 6), przeprowadzone loty w sposób nie budzący wątpliwości wykazały możliwość prowadzenia zakrojonych na szeroką skalę działań lotniczych w trudnych warunkach

Postacie polarystyki

arktycznych oraz przydatność samolotów w działaniach poszukiwawczo-ratowniczych. Co ważne, uświadomiły również potencjał samolotów do rozpoznania warunków lodowych na rzecz statków odbywających rejsy na wodach objętych złodzeniem (Nagórski, 1958, Barr, 1985). Podczas lotów zgromadzono również wiele informacji praktycznych odnośnie użytkowania samolotów w warunkach arktycznych.

W oparciu o zdobyte doświadczenia Nagórski przygotował obszerny raport ze swojej wyprawy, zawierając w nim spostrzeżenia i wskazówki dla przyszłych operacji lotniczych w rejonach polarnych. Raport ten został wysoko oceniony przez admiralicję rosyjską, przedstawiono go również carowi Mikołajowi II, a Nagórski nagrodzony został Orderem Św. Stanisława oraz Orderem Św. Anny III klasy (Barr, 1985).

Co ciekawe, jako jeden z wniosków raportu Nagórski przedstawił realistyczną propozycję etapowej wyprawy lotniczej do bieguna północnego, z bazą główną na Wyspie Rudolfa (najdalej na północ wysunięta część Ziemi Franciszka Józefa) i rozłożonymi co 200 km bazami pomocniczymi na lodzie morskim (Barr, 1985). Oczywiście ze względu na trwającą I wojnę światową plan ten nie mógł zostać zrealizowany, jednak idee operacji lotniczych zawarte w raporcie Nagórskiego zostały szeroko wykorzystane w latach 20-tych i 30-tych XX wieku, podczas organizacji radzieckiej stałej służby lotniczej, obsługującej Północną Drogę Morską. Z doświadczeń Nagórskiego korzystał również Richard Byrd, przygotowując plan pionierskiego przelotu nad biegunem północnym w 1926 roku (Nagórski, 1958).

W uznaniu dokonań Nagórskiego jego imieniem nazwana została zatoka na Ziemi Aleksandry, jednej z wysp w archipelagu Ziemi Franciszka Józefa oraz leżąca na tej wyspie radziecka stacja polarna Harypckoe założona w 1952 r.

Bibliografia

- NAGÓRSKI J., 1958, Pierwszy nad Arktyką, Wydawnictwo Ministerstwa Obrony Narodowej;
- BARR W., 1985, Imperial Russia's Pioneers in Arctic Aviation, Arctic, vol. 38, no. 3, s. 219-230;
- АДЖИЕВ М. 1974, Первый в небе Арктики, Наука и жизнь, 09, s. 84-86;
- КУЗНЕЦОВ И. В.(RED.), 1948, Люди русской науки. Том 1, Москва - Ленинград: Государственное издательство технико-теоретической литературы;
- АЛЬБАНОВ В.И., 1917, На юг к Земле Франца Иосифа!, Петроград, dostępna w serwisie ru.wikipedia.org, (dostęp 15.08.2014);

Biuletyn Polarny 19-20

Nota biograficzna A. Rusanowa zamieszczona na stronie www.gpavet.narod.ru (dostęp 15.08.2014);

Nota biograficzna E. Kuźniecowa w serwisie <http://www.testpilot.ru/> (dostęp 15.08.2014);

Artykuł o J. Nagórskim w serwisie poświęconym Nowej Ziemi belushka.ru (dostęp 15.08.2014);

Artykuł o J. Nagórskim na stronie kvastravel.livejournal.com (dostęp 15.08.2014)

Ilustracje (dostępne na płycie CD)

Fig 1. Jan Nagórski w mundurze armii carskiej Rosji (reprodukcja z: Nagórski, 1958)

Fig. 2. Montaż samolotu Nagórskiego w Zatoce Krzyżowej, sierpień 1914 (reprodukcja z: Nagórski, 1958)

Fig. 3. Hydroplan Farman MF.11 Nagórskiego na Nowej Ziemi (reprodukcja z: Nagórski, 1958)

Fig. 4. Zarys przebiegu ekspedycji Siedowa, Brusilowa i Rusanowa. Mapy reprodukowane z: Кузнецов, 1948 (ekspedycja Siedowa), Альбанов, 1917 (ekspedycja Brusilowa), www.gpavet.narod.ru (ekspedycja Rusanowa).

Fig 5. Mechanik Nagórskiego - Jewgienij Kuźniecow (reprodukcja z: <http://www.testpilot.ru/>)

Fig. 6. Trasy lotów Nagórskiego wg. różnych źródeł. Po lewej plan reprodukowany ze wspomnień Nagórskiego (Nagórski, 1958), w środku i po prawej plany udostępnione w źródłach rosyjskojęzycznych (odpowiednio: Аджиев, 1974, mapa reprodukowana w belushka.ru, kvastravel.livejournal.com)

Fig 1. Jan Nagórski w mundurze armii carskiej Rosji (reprodukcja z: Nagórski, 1958)